

УДК 81'253:341.24

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ МІЖНАРОДНОЇ
НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ**

**PECULARITIES OF TRANSLATION OF INTERNATIONAL DIPLOMATIC
DOCUMENTS**

І. Сидоренко

*викладач кафедри англійської мови технічного спрямування
Національного технічного університету України «КПІ»*

Abstract. This printed journal article is dedicated to the peculiarities of official style and international diplomatic document's language in particular. Firstly, the detailed analysis of the latest researches and publications is made. Secondly, the ways of English documents' interpretation are considered. Special attention is concentrated on the ways of correct rendering of international documents, namely the lexical and grammatical transformations, which are used while translating documents into Ukrainian language. The obtained results can be applied as complex collection of data concerning language, stylistics and peculiarities of translation of international diplomatic documents and for the statistical investigation in the field of linguistics.

Актуальність. Міжнародну нормативно-правову документацію як зразок офіційно-ділового стилю вивчено недостатньо. Незважаючи на те, що кількість міжнародних документів все більше зростає, як і потреба у їх вивченні та якісному відтворенні, увагу їх детальному дослідженню приділили лише окремі науковці, серед яких можемо назвати І.І Борисенко, 1999; О.Р. Заруму-Панських, 2001; В.В. Калюжну, 1982; А.Н. Ковалева, 1979; В.Н. Крупнова, 1984; С.Е. Максимова, 1984; Е.Н. Муратова, 2001; Ж.Ш. Сафарова, 2000; В.В. Чепелюка, 1992.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мову міжнародних договорів та угод Ковалев відносить до дипломатичної мови. Він визначає її як сукупність

спеціальних термінів та фраз, які складають загальноприйнятий дипломатичний словник [1:15].

Мовною базою міжнародної документації є загальноживана лексика нейтрального пласта, яка поєднується зі спеціальною та термінологічною лексикою, а також скороченнями, аббревіатурами, не асимільованими латинськими та французькими вкрапленнями. Під час використання загальноживаної лексики у контексті цих документів відбуваються звуження її семантичного діапазону, звільнення від частини існуючих значень, видозміна їх аж до виникнення нових [3:10].

Процентний склад кожного лексичного шару не є однаковим. Якщо загальноживана лексика складає більшість елементів тексту, то спеціальна представлена в меншій кількості. До неї можна віднести назви організацій, закладів, органів, процедур, посадових осіб, посад, назв документів, їх частин, а також так звану ситуативну лексику [2:34].

Термінологія як основна одиниця спеціальної лексики, представлена в документах, змінюється залежно від тематики організації, її профілю та питань, що розглядаються. Але отримавши офіційне закріплення в багатьох випущених в світ документах, а також в спеціальних словниках та глосаріях, терміни та термінологічні звороти в незмінному вигляді переходять із тексту в текст.

Суспільно-політична лексика наряду зі спеціальною відіграє важливу роль в наданні документам як зразку офіційно-ділового стилю “домінуючого колориту”. При цьому слід підкреслити значення спеціальної лексики. До спеціальної лексики відносимо спеціальні та фразові стандарти, лексику, пов’язану зі сторонами договору, укладанням та існуванням договору, зокрема договірну лексику, тобто частотні лексичні одиниці, які сприяють реалізації теми домовленості, латинські та французькі словосполучення. Словосполучення, до складу яких входить лексика домовленості, стандартизуються в текстах, набувають клішованого характеру і творять спеціальну фраземіку міжнародних документів [3:11].

Спеціальна лексика завжди вживається в прямому, номінативному значенні. Вона надає документу офіційності, однозначності, точності.

Зокрема, в договорах, конвенціях виділяються наступні тематичні групи спеціальної лексики: 1) повна та точна назва документу; 2) лексика, пов'язана зі сторонами, що домовляються і з укладенням договорів та їх підписанням: *parties – сторони, ratification – ратифікація, prorogation of a treaty – відстрочення договору.*

Існує явно виражена тенденція зберігати незмінний набір лексичних віх певних ситуацій, в чому можна вбачати один з проявів консерватизму стиля. Будучи стержневими, вони несуть основне лексичне навантаження, складаючи змістовий каркас всієї фрази (ситуації). Той факт, що мові документів не притаманні синонімічність та різноманітність мовних засобів, призводить до високої частотності вживання одних і тих лексичних одиниць.

В лексиці міжнародних договорів існує значна кількість слів, які вживаються у значенні, властивому їм лише у цих текстах. Деякі з цих лексем набувають нового значення, незафіксованого лексикографічними джерелами. Інші слова, у перекладі українською мовою, перекладачі замінюють певними фіксованими відповідниками, закріпленими за конкретним англійським словом, що є свідченням ідіоматичної стандартизації.

До специфічних лексичних засобів даного стилю Калюжная та Зарума-Панських відносять також так звані ділові стандарти, які надають документам певний стилістичний відтінок. Мається на увазі коло стійких, традиційно вживаних словосполучень – блоків, які багатократно повторюються в готовому вигляді в конкретних ситуаціях, закріплюються за ними і в силу цього функціонують як готові словесні штампи.

Деякі латинські слова і вирази входять до складу англійських словосполучень. У таких випадках, в українських відповідниках може мати місце збереження латинського (рідше французького) слова або виразу, його транслітерація чи переклад: *ipso facto avoidance of contract – розірвання контракту в силу закону* [4:126].

Всі дослідники погоджуються з тим, що досить широко в міжнародній документації представлені скорочення складних лексичних одиниць. В цілому, тут представлені всі види скорочень з огляду на широку тематику організацій. Тим не менш, можна виділити найбільш частотні групи скорочень, типові для міжнародних документів як зразка ділового стилю:

- 1) графічні скорочення (*Doc. – document*);
- 2) ініціальні та змішані (*BOSS – Bureau of State Security*).

В українській мові спостерігається два способи передачі скорочень документах міжнародних організацій:

- 1) транслітерація абрєвіатури;
- 2) утворення скорочення від української еквівалентної назви.

Лексика міжнародних договорів кількісно обмежена, тобто спостерігається тенденція до замкнутості, використання уніфікованого набору лексем, фраз і структур, для яких характерні обмежені можливості сполучуваності, що є проявом консервативності стилю. Для мови договорів не типове вживання неологізмів, а використання синонімів обмежене, оскільки вони можуть створити ефект двозначності.

В залежності від типу документу, завдань комунікативного характеру текстовий матеріал документу здобуває ту чи іншу форму організації. Цей факт стає вирішальним при відборі мовних засобів. Отже, слід мати на увазі, що при перекладі документів необхідно зберігати не тільки змістовий бік, але й по можливості відбирати структури, найбільш близькі або співпадаючі зі структурами в тексті оригіналу як з точки зору великого синтаксису, так і з точки зору граматичних конструкцій.

Формулювання цілей, постановка завдання. Метою роботи стало дослідження основних перекладацьких трансформацій, що застосовуються при перекладі міжнародної нормативно-правової документації.

Об'єктом нашої роботи виступають англійські та відповідні українські міжнародні нормативно-правові документи.

Предмет дослідження – засоби перекладу міжнародної нормативно-правової документації.

Реалізація поставленої мети вимагала вирішення низки **завдань**, а саме:

- 1) провести критичний огляд літератури за обраною темою;
- 2) дослідити риси міжнародної нормативно-правової документації як зразка офіційно-ділового стилю;
- 3) дослідити лексико-фразеологічні та граматичні особливості перекладу міжнародної нормативно-правової документації;
- 4) провести практичне дослідження стосовно специфіки перекладу цих документів за допомогою перекладацьких трансформацій;

Для вивчення питання стосовно засобів перекладу міжнародної нормативно-правової документації було використано трансформаційний підхід, оскільки він дозволяє проводити статистичні підрахунки та узагальнювати інформацію з метою комплексного вивчення предмету дослідження.

Виклад основного матеріалу. У ході проведеного дослідження були виділені наступні лексичні трансформації, що застосовуються для перекладу нормативно-правових документів: транскрипція, транслітерація, генералізація значення слова, конкретизація значення слова, додавання слова, вилучення слова, заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови, калькування.

Практичне дослідження, проведене в даній роботі, показало, що в міжнародній документації транскрипції підлягають, як правило, не асимільовані французькі та латинські вкраплення, а кількість таких слів є досить помітною:

allonge – алонж

attaché – аташе

В міжнародних документах спостерігається тенденція, згідно з якою аббревіатури міжнародних організацій не перекладаються, а транслітеруються. Транслітерація також використовується при перекладі простих слів інтернаціоналізмів та деяких латинських вкраплень.

Застосування конкретизації значення слова можна представити на прикладі наступних одиниць :

body - установа

consignatory power – держава, що підписала

Дослідження показало, що для точнішої передачі значення вихідної назви нерідко у перекладі вживаються додаткові слова, відсутні у англійській мові:

asylum state – держава, що надає притулок

bilateral treaty – двостороння міжнародна угода

Вилучення слова – виправдане з точки зору адекватності перекладу, в першу чергу норми мови перекладу, усунення в тексті перекладу тих пмонастичних або тавтологічних лексичних елементів, які за нормами мови перекладу є частинами імпліцитного смислу тексту [5:50].

Така лексична трансформація не є чисельною у порівнянні з іншими трансформаціями, але все ж вона має місце при перекладі міжнародної документації:

Council of the European Union – Рада Європи

the earliest possible way – найшвидший шлях

Через різного роду лексичні і граматичні особливості мов оригіналу і перекладу та розбіжності у мовленнєвих нормах перекладу доводиться застосовувати трансформацію заміни частини мови. Трансформація заміни слова однієї частини мови на слово іншої частини мови застосовується у тих випадках, коли збереження частиномовної характеристики слова, що перекладається, призводить до порушення граматичних норм мови перекладу та слововживання:

act of terrorism – терористичний акт

ambassadorial level – рівень посла

У ході дослідження було виявлено, що багато словосполучень в міжнародній документації практично являють собою кальки. Ця лексична трансформація є найчастотнішою у порівнянні з іншими лексичними трансформаціями:

balance of interests – баланс інтересів

Cold War – Холодна війна

Вважається за доцільне відмітити, що в міжнародних нормативно-правових документах досить часто зустрічаються не перекладені латинські вкраплення. Як правило, це досить відомі та поширені латинські вирази, які не вважають за доцільне перекладати, а лише машинально переносять в текст документу в оригінальному вигляді:

Результати дослідження дозволили виявити наступні лексико-граматичні трансформації, що застосовуються при перекладі міжнародних документів: експлікація (опис), компенсація, компресія, інверсія:

В міжнародній нормативно-правовій документації експлікація використовується для більш точнішого розуміння того чи іншого слова:

aggrieved party – сторона, чий права та інтереси порушено

agreement by speciality – угода у формі документа з печаткою

Українській мові притаманна більша конкретність, аніж англійській, і тому завдання полягає в тому, щоб знайти найбільш прийнятний варіант для норм української мови. Таку тенденцію можемо спостерігати у випадку перекладу міжнародної документації, де лідируюча позиція серед лексико-граматичних трансформацій належить саме компенсації :

acceptance – факт прийняття

agenda – порядок денний

Представимо використання компресії на прикладі наступних словосполучень:

act of arbitrary rule – акт сваволі

aid and advice in legal matters – правова допомога

Використання інверсії можна проілюструвати на наступних прикладах:

applicant state – держава-заявниця

Peace Council – Рада Миру

Синтаксична та семантична структура речень документів є дуже складною, тут домінують складні синтаксичні єдності та дієслівні форми. Все

це змушує перекладача шукати таку трансформацію, яка б правильно передавала не тільки граматичний зміст документу, а й його прагматичне навантаження.

У ході проведеного дослідження були виявлені наступні граматичні трансформації, що застосовуються при перекладі міжнародної нормативно-правової документації. Це такі граматичні трансформації як функціональна заміна, розповсюдження, стягнення та перестановка компонентів:

Проведене дослідження показало, що для міжнародної документації, найбільш характерним є використання функціональної заміни при перекладі присудка:

A person empowered to act as temporary head of the consulate... - Особа, уповноважена для тимчасового керівництва консульством...

Розповсюдження – застосовується тоді, коли рівень складності речення в вихідній мові нижче, ніж вимагається для даного контексту в мові перекладу [б: 222].

A party may claim relief ... - Будь-яка зі сторін має право на звільнення від відповідальності... (“Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків”)

Стягнення – застосовується у тому випадку, коли рівень складності вихідного речення є вищим, ніж дозволяють можливості мови перекладу для даного контексту [б: 222].

...Parties arrived at an amicable settlement - ...Сторони домовилися (“Заключний протокол до Конституції Міжнародного Поштового Союзу”)

Перестановка компонентів – використовується у випадках неспівпадіння традицій актуального членування речення в вихідній мові та мові перекладу [б: 222].

Цей вид трансформації є одним із провідних при перекладі міжнародної документації. Проілюструємо її застосування на прикладі наступних прикладів:

This Constitution shall remain open for signature in the Archives of the Government of the United Kingdom - цей Статут здається на зберігання до архіву уряду Сполученого Королівства, де він залишається відкритим для

підписання (“Конвенція членів ООН про дружбу та співробітництво на основі статуту”)

Отже, досліджуючи лексико-фразеологічні особливості перекладу міжнародної нормативно-правової документації ми дійшли наступних

ВИСНОВКІВ:

- в міжнародних документах першорядними є наступні риси: логічність, офіційність, беземоційність, точність та стереотипність;
- в залежності від завдань комунікативного характеру текстовий матеріал документу здобуває ту чи іншу форму організації;
- мовною базою міжнародної документації є загальноживана лексика нейтрального пласта, яка поєднується зі спеціальною та термінологічною лексикою;
- при створенні граматичного шаблону міжнародного документу важливу роль відіграють такі граматичні конструкції як обов’язкова інверсія підмета та присудка, дієприслівниковий зворот, пасивна форма, а також відповідні часові форми та модальні дієслова;
- при перекладі міжнародної нормативно-правової документації зберігається не тільки змістовий бік, але й відбираються структури, найбільш близькі або співпадаючі зі структурами в тексті оригіналу як з точки зору великого синтаксису, так із точки зору граматичних конструкцій;
- семантичне наповнення міжнародних документів може бути збережене завдяки застосуванню різних видів лексичних, лексико-граматичних та граматичних трансформацій;

Перспективи подальших розвідок. Дана робота може бути використана у процесі перекладу як комплексне зібрання теоретичних даних з питань функціонально-стилістичних особливостей мови міжнародної документації. Вона може бути використана як безпосередньо під час перекладу, так і для загального огляду відомостей з цього питання. Зібрані у ході роботи приклади можуть бути використані для статистичного дослідження у галузі лінгвістики.

Література:

1. Ковалев А. Н. Азбука дипломатии. – М.: Международные отношения, 1993. – С. 10–30.
2. Калюжная В.В. Стиль англоязычных документов международных организаций. – К.: Наук. Думка, 1982 – С. 20–56.
3. Зарума-Панських О.Р. Англійська лексика міжнародних договорів: структурні, семантичні та дискурсні особливості. Автореферат дисертації на здобуття ступеня філологічних наук. Львів, 2001 – С. 4–19.
4. Коммисаров В.Н., Рецкер Я.И, Тархов В.И. Пособие по переводу с английского языка на русский. Часть II, грам. и жанрово-стилистические основы перевода. Изд.: Высш. школа. Москва, 1965 – С. 100–140.
5. Карабан В.І. Посібник-Довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. Ч. II – К.: Політична думка, 1999 – С. 100–167.
6. Казакова Т.В. Практические основы перевода. Учебное пособие. – СПб.: Лениздат; Издательство “Союз”, 2002. – С. 200–230.